

Illyés Gyula: A puszták népe: A táj lelke. A pusztaiak hazája. A szülőföld.

„A vidéki, aki a hazáról kezd beszélni, az előbb-utóbb a szülőföldre, a "szűkebb pátriára" lyukad ki: egy falura és legeslegvégül egy udvarra, onnan a konyhán át egy kétablakos szobára, amelyben anyja nyelvét megtanulta. Vagyis öntudatlanul újra éli visszafelé egy szó történetét, ízleli az ősi pillanatot, amidőn a ház és haza egy dolgot jelentett. A hazám a házam tája, amely pillantásommal, ahogy növekszem, egyre bővül, széles gyűrűkben egyre távolabbi területekre terjed, mint a hullám a vízbe dobott kavics körül; világokat hódíthat, elérheti a csillagokat, - amikor a régi ház már örökre elmerült.”

„Ha szülőföldemre gondolok, nekem is egy kis vidéki ház jut eszembe. De csak a házra emlékszem, a két szobáskára és köztük a földes konyhára. Udvara addig terjedt a háznak, ameddig a tekintet. Ahogy a lekoptatott küszöbön legelső ízben átvergődtem, tétova lépteim elé rögtön a végtelen világ terült. Dombon állt a ház, alatta a völgyben a puszták szokásos, mindenütt oly egyforma képe: jobbra a kulcsár, a béresgazda, a kőműves, a bognár lakása, egy épületömbben a kovács- és bognárműhellyel; balra három-négy oszlopban a hosszú cselédházak, évszázados fák közt a kastély és a tiszt lak, szemben egy empire-stílusú nagy szekérszín, majd egy kis emelkedésen a magtár és az ököristálló. És körben a végtelen határ távoli falvak csöppentett mézsfoltjaival.”

„Ahol a Balatonból csordogáló Sióhoz hirtelen társul szegődik északról a Sárvíz, de mégsem ömlik bele, hanem egy vármegye hosszán két-három kilométernyi távolságban mellette ballag, szinte kar karban, kacérkodón át-átkacsintva, mint az andalgó szerelmesek, - én ott vagyok honn, az az én világom. A két folyónak egy ágya van, hatalmas, termékeny, széles, mondhatnám családi kettős ágya. Kétoldalt enyhe lankák és szelíd dombok díszével, melynek látképe, mintha festve volna, ugyancsak egy békés, derűs otthon falára. Fent Sárrét, lent Sárköz - ahol majdnem minden falu neve Sár-ral kezdődik, - ez az én vidékem. Hátam mögött, de csak karnyújtásnyira az édes Völgységgel, ahol "az ifjúság, képét öltözve magára, ábrándozva bolyong" - bolyongott egy életen át Vörösmarty lelke, "hordva szelíd kötelét az elomló szöke hajaknak". Ha kenderföldjeink sárréti talajon terültek, óljaink, a házmögötti dombon már a Völgységben feküdtek.

Szerénytelenség lehet szülőföldnek ennyit fogni, mert Sárbogárd például fent van Fejér megyében, Sárpilis pedig Tolnának is az alján. De boldogan vállalom az egészet. Szülőföldemmel úgy vagyok, mint a szegény király az országával. Magántulajdona nincs benne egy talpalatnyi sem, de gondra és tetszelgésre mindenestül az övé. A sors már születésem helyével arra figyelmeztet, hogy megosszam magamat és szeretetemet. A hivatalos okmányok szerint Sárszentlőrincen születtem

Ezt valamelyik iskolai év végén boldog meglepetéssel bizonyítványom adatai közt fedeztem fel. Nagyobb büszkeséggel töltött el, mint az a csont rózsafüzér, amelyet kitüntetésként kaptam. Sárszentlőrincen világeletemben akkor jártam először, amikor a két lábamon odagyalogoltam: a valóságban Felsőrácegrespusztán születtem. A puszták a környező távoli falvak közül az évek során hol egyikhez, hol másikhöz húz, máig se tudta eldönteni, melyiket szeresse legjobban. Újszülötteit így hol az egyiknek, hogy a másiknak ajándékozza. Így történhetett meg, hogy például anyám, aki ugyanabban a házban pillantotta meg a napvilágot, amelyben én, pálfai születésű. A puszták utolsó postája Simontornya. A legközelebbi vasútállomás a "szigeten" át, Vajta. Bevallom, örülök ennek a tarkaságnak, s boldog volnék, ha egykor e falvak az évszázadok óta tartó kifürkészhetetlen okú bicskázások helyett, amelyek

ősindítéka tán még Ázsiában történt, egykor miattam kelnének nemes versenyre, mint hajdan a hét görög város Homéroszért. Az előbbieken kívül még benevezhet Kajdács, Bikács, Uzd-Borjád, Cece, Ozora, továbbá Kis- és Nagyszékely... Szilasbalhásnak már nem kell a szomszédba mennie.

„De a tájról beszélek, a pusztá határaitól: a falvokról. Bár érzem, hogy aki ezekről ejt szót, nem kerülheti el az előbbi tárgykört, mert minden falunak megvan a maga sajátos verekedési módja, amely jellemző rá, s amely nélkül leírása hiányos lenne. A pálfaiak például arca szúrtak, a simontornyaiak elnémultak, amihelyt a verekedés megkezdődött s a késelést kísérteties csöndben végezték, akár egy szertartást. Az ozoraiak módszere a boncoló orvosok szerint beható anatómiai ismeretről tanuskodott: a nyakhajlatba dőttek, a csontok közt pontosan az ütőérbe. Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy hasba, általában mellen alul sehol sem szúrtak, amiben nemzeti jelleget is állapíthat meg az, aki ilyet is számba vesz, mert vannak népek, amelyek a köztudomás szerint a gyomrot kedvelik. Ennek oka, hogy a késtartásnak is megvan a szabálya, a hüvelykujj a nyél végére feszül, ahogy erről már libaórző barátaim tüzetesen kioktattak. Ilyen markolással csak felülről lefelé lehet sujtani. A rácegresiek a bicska mellett kedvelték a járomszöveget is, amely körülbelül fél méter hosszú vasrúd, felső végén gyermekököl nagyságú gömbbel; úgy kezelték, mint a buzogányt, ütöttek vele, de hájtották is. Ilyen utakon fedeztem fel a táj lelkét, amely az enyém is.”